

**P4C-filosofointimenetelmän
hyödyllisyys senioreille
tärkeiden filosofisten ja teologisten
kysymysten käsittelyssä**

Maaliskuu/2017
Elise Liikala
Ohjaaja Maija Penttilä
Käytännöllisen teologian
kandidaatintutkielma

Sisällysluettelo

1 Johdanto.....	3
2 Tutkimuksen teoreettinen viitekehys.....	4
2.1 Filosofia ja filosofointi.....	4
2.2 Filosofiaa lapsille- eli P4C-menetelmä.....	5
2.3 Filosofiarühmätoiminta Suomessa.....	7
2.3.1 Ajatusrinki.....	8
3 Tutkimuksen toteutus.....	9
3.1 Tutkimustehtävä ja -kysymykset.....	9
3.2 Tutkimusaineisto, tutkimusaineiston keruu ja tutkimusmenetelmä.....	9
3.3 Aineiston analyysi.....	11
3.4 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys.....	12
4 Tutkimuksen tulokset.....	14
4.1 Taidelähtöisen filosofiarühmätoiminnan anti senioreiden kokemuksiin perustuen.....	14
4.2 Senioreille tärkeät filosofiset ja teologiset kysymykset.....	16
5 Johtopäätökset.....	18
Lähde- ja kirjallisuusluettelo.....	21
Verkkolähteet.....	21
Lähteet.....	21
Kirjallisuus.....	21
Liitteet.....	24

1 Johdanto

Kandidaatintyössäni selvitän, millainen merkitys ohjaamallaani filosofointitoiminnalla on toimintaan osallistuneille senioreille. Vertailen senioreiden raportoimia kokemuksia tutkimuksiin, joissa on osoitettu ohjatun filosofoinnin hyödyllisyys lapsille. Tutkielmani aineistoa keräsin kolmessa eri seniori-ikäisten taidelähtöisessä filosofointiryhmässä vuosien 2015 ja 2016 aikana Uudellamaalla ja Päijät-Hämeessä. Selvitykseen osallistui kuusi iältään 61–93 -vuotiasta henkilöä.

Osallistuin omasta kiinnostuksestani vuoden 2014 kesäkuussa SAPERE – Society for Advancing Philosophical Enquiry and Reflection in Education -yhdistyksen ryhmänohjaajakoulutukseen Lontoossa, jossa perehdyttiin lapsille ja yhteisöille suunnattujen filosofiaryhmien ohjaamiseen luovin P4C- ja P4wC -menetelmin. P4C ja P4wC ovat lyhenteitä ilmauksista Philosophy for/with Children ja Philosophy with Communities. Palattuani Suomeen aloin kehittää taidelähtöistä filosofointitoimintaa, jonka nimesin Ajatusringiksi. Elokuussa 2014 aloitin seniori-ikäisille tarkoitetun filosofointiryhmän Helsingissä. Senioreiden ohella olen ohjannut Ajatusrinkiä myös lapsille ja aikuisille.

Kehittääkseni Ajatusrinki-toimintaa ja itseäni ryhmänohjaajana, halusin kandidaatintutkielmassani perehtyä filosofointitoiminnan kenttään kirjallisuuden ja muun materiaalin avulla sekä kartoittaa, millä tavalla seniorit kokevat hyötyvänsä filosofoinnista ryhmässä. Filosofointiin keskittyviä ryhmiä ja toiminnan hyödyllisyyttä seniorien parissa ei ole ainakaan Suomessa aikaisemmin tietääkseni tutkittu, joten aiheen tutkimiseen kannusti myös se, että kandidaatintyöni tarjoaisi aiheesta kiinnostuneille lisätietoa ja mahdollisesti jatkotutkimuskohteen. Omassa tutkielmassani minua kiinnosti lisäksi selvittää muun muassa sitä, millaiset filosofiset ja teologiset kysymykset tuntuvat senioreiden mielestä kaikista kiinnostavimmilta ja kokevatko seniorit filosofointitoiminnan auttavan heitä näiden kiperien kysymysten käsittelyssä.

2 Tutkimuksen teoreettinen viitekehys

2.1 Filosofia ja filosofointi

Filosofit ovat tuhansia vuosia esittäneet muun muassa oikeudenmukaisuuteen, kauneuteen, totuuteen, Jumalan olemassaoloon ja etiikkaan liittyviä kysymyksiä. Sana filosofia tulee antiikin Kreikasta ja se tarkoittaa viisauden ystävyyttä tai rakkautta. Sokrates sanoi, että filosofia alkaa ihmettelystä.¹ Filosofian tavoite ei ole niinkään lisätä tiedon määrää, vaan lisätä ymmärrystä.² Filosofisiin kysymyksiin ei ole yksinkertaista vastata. Vaatii vaivannäköä löytää vastauksia, jotka ovat kestävästi tyydyttäviä ihmiselle itselleen.³

Platonin teksteissä esiintyvän filosofi Sokrateen käymien dialogien pohjalta on kehitetty erilaisia työskentelytapoja, joita kutsutaan sokraattisiksi metodeiksi. Niissä keskustelun ohjaaja hyödyntää kysymyksiä johdattaakseen ihmisiä toimivaan ajatteluun ja sitä kautta oman elämänsä parantamiseen.⁴ Metodit mallintavat Sokrateen tapaa ohjata kuulijoitaan sopivasti asetettujen kysymysten avulla kohti tietoa valmiiden vastausten sijaan.⁵ Kirkkoisä Origeneen teorian mukaan myös Jeesus käytti opetustarkoituksessaan kysymyksiin perustuvaa dialogimenetelmää.⁶ Olivatpa teemat sitten uskonnonfilosofia, eettisiä tai jotakin muuta, kysymysten avulla kehittyminen kuuluu siis osaksi sokraattisiin traditioihin lukeutuvia filosofointimenetelmiä, joita edustavat esimerkiksi Filosofiaa lapsille- eli P4C-menetelmä, Leonard Nelsonin sokraattisen keskustelun menetelmä sekä Paideia ryhmät ja -seminaarit.⁷

Filosofoinnin tavoitteena on kohentaa ajattelua, jotta yksilöt kykenisivät tutkailemaan ja arvioimaan entistä paremmin omien kokemuksensa piirteitä. Näitä ovat esimerkiksi tilanteet, jotka herättävät eettisiä kysymyksiä oikeasta, väärästä, hyvästä ja pahasta, velvollisuudesta ja myötätunnosta. Niitä ovat myös esteettiset arvostelmat, kuten kauneus, rumuus ja arvo. Loogiset päätelmät, kuten syy-seuraus -suhteet ja perusteet kuuluvat niin ikään filosofian piiriin. Samoin epistemologiset aiheet: tieto, totuus ja mielipiteet sekä niiden erottaminen toinen toisistaan. Poliittisen filosofian teemat käsittävät valtaan, hallintoon ja oikeudenmukaisuuteen kytkeytyviä aiheistoja. Metafyysiset kysymykset

¹ Gregory 2019, 7.

² Cottingham 2014, 9.

³ Gregory 2009, 7.

⁴ Pihlgren 2008, 30.

⁵ Woodruff 2014. Viitattu: 23.1.2017; Luodeslampi & Nevalainen 2005, 418–419.

⁶ Ludlow 2009, 79. (Origenes käsittelee Luukkaan evankeliumin 9. lukua saarnassaan numero 19.)

⁷ Nelson 1922. (Nelson piti luennon Göttingenin pedagogisessa seurassa 11.12.1922. Myöhemmin luento myös julkaistiin.); Pihlgren 2008, 59–61.

pureutuvat todellisuuteen, epätodelliseen ja aikaan.⁸ Uskonnonfilosofiset kysymykset käsittelevät muun muassa Jumalan olemassaoloa, hengellisiä kokemuksia ja niiden todistusvoimaa sekä kärsimyksen ongelmaa.⁹

2.2 Filosofiaa lapsille- eli P4C-menetelmä

Tässä tutkielmassa kartoitan seniorien filosofiaryhmätoimintaa ja selvitän toiminnan hyötyjä seniorien näkökulmasta. Toiminnan taustalla vaikuttaa kuitenkin Filosofiaa lapsille -menetelmä, johon viitataan usein lyhenteellä P4C. Ohjelma on vuosien saatossa laajentunut eri ikäisten käyttöön, joten nykyisin puhutaan myös yhteisöille suunnatusta filosofiasta P4wC. Filosofiaa lapsille -menetelmässä lähdetään liikkeelle periaatteesta, että filosofeja ovat ihmiset yleensä, eivät vain harvat ja erityisen merkittävänä pidetyt ajattelijat.¹⁰

P4C-ohjelman siemen istutettiin 1960-luvun lopulla, kun filosofiaa Columbian yliopistossa opettanut Matthew Lipman halusi kehittää opiskelijoiden ja opettajien ajattelu- ja keskustelutaitoja.¹¹ Kollegansa Ann Margaret Sharpin kanssa he kehittivät myöhemmin Montclairin osavaltionyliopistossa P4C-ohjelman ja filosofisen opetussuunnitelman. Yliopiston yhteydessä toimiva lapsille tarkoitettu filosofian edistämisen instituutti, Institute for the Advancement of Philosophy for Children, julkaisee opetussuunnitelma-aineistoja käytettäväksi esikoulusta aina lukion loppuun saakka. Aineistot on käännetty yli 40-kielelle ja otettu käyttöön yli 60 maassa. Opetussuunnitelma pitää sisällään romaaneja oppilaille ja opettajille opettajanoppaita.¹² Yhdistykset kuten Britanniassa toimiva SAPERE ja Suomessa Filo – Filosofiaa lapsille, nuorille ja yhteisöille ry pyrkivät edistämään lasten, nuorten ja yhteisöjen filosofointia ja järjestävät koulutusta P4C-menetelmän ja sen erilaisten sovellutusten käytössä.

Filosofiaa lapsille -menetelmässä tavoitteena on tukea lapsia muodostamaan yhteisö, jossa yksilöt tutkailevat filosofisia kysymyksiä ja arvioivat ajatustensa perusteita yhdessä.¹³ Tutkailu toteutetaan esimerkiksi yhden oppitunnin aikana. P4C-keskustelu käydään ringissä istuen ohjaajan tai opettajan tuoman virikkeen pohjalta, joka voi olla esimerkiksi tarina, video tai taideteos. Virikkeestä keskustellaan ensin yhteisesti ja sen jälkeen muodostetaan kysymyksiä, joista yksi äänestetään tutkailukerran aiheeksi. Esimerkki lasten tuottamasta filosofisesta

⁸ Gregory 2009, 7.

⁹ Taliaferro 2013. Viitattu 23.1.2017; Gregory 2009, 10.

¹⁰ Gregory 2009, 8; Tomperi & Juuso 2014, 95–96.

¹¹ Juuso 2007, 18; Gregory 2009, 15–16.

¹² Gregory 2009, 14–16.

¹³ Pihlgren 2008, 85.

kysymyksestä voisi olla: ”Mitä on ystävällisyys?” Ennen varsinaista keskustelua ohjaaja johdattelee lapset filosofointiin tutkailua tukevan leikin kautta.¹⁴

Sokraattisiin traditioihin lukeutuvien keskustelumenetelmien, kuten P4C:n ja P4wC:n eduksi on lukuisissa tutkimuksissa todettu osallistujien älykkyyden ja eettisten valmiuksien kasvu.¹⁵ Tämän on arvioitu johtavan yhä demokraattisempaan yhteiskuntaan, jossa yksilöt ovat kykeneviä ratkomaan käytännön elämässä vastaan tulevia erilaisia tilanteita ja keskenään ristiriidassa olevia arvoja.¹⁶ Muun muassa Ruotsissa 5–16 -vuotiaille kolmen vuoden aikana tehdyssä tutkimuksessa havaittiin, että lapset ja nuoret, jotka harjaantuivat filosofisiin keskusteluihin kehittivät yhteistyö- ja vuorovaikutustaidoissa: he kykenivät rakentamaan omia ajatuksiaan muiden osallistujien näkemysten pohjalle, mutta myös arvioimaan esitettyjä argumentteja kriittisesti. Paitsi kyky käsitellä verbaalista informaatiota, myös kyvykkyys ilmaista itseä ei-kielellisesti sekä tulkita ei-verbaalisia viestejä, kuten kehollisia liikkeitä ja katseita vahvistui.¹⁷

Durhamin yliopiston arvioimassa Englannissa toteutetussa projektissa tutkittiin P4C-menetelmän vaikutusta lasten oppimiseen 48 koulussa eri puolilla maata. Projektissa 4. ja 5. luokalla olevat lapset filosofoivat noin kerran viikossa vuoden ajan. Tutkimuksen mukaan osallistujien matemaattiset ja kielelliset taidot edistyivät verrokkiryhmää nopeammin. Kognitiivisten taitojen lisäksi opettajilta ja oppilailta saatu palaute vahvisti uskomusta, että menetelmästä oli hyötyä myös non-kognitiivisten taitojen kehitykselle. Kerätyn palautteen mukaan oppilaiden itsevarmuus puhetilanteissa ja kyky kuunnella muita vahvistuivat. Joidenkin opettajien mukaan menetelmän käyttö oli lisännyt yleisesti sitoutuneisuutta opetustilanteissa. P4C:n arvioitiin lisäksi edistäneen oppilaiden esittämien kysymysten määrän kasvua kaikilla oppitunneilla.¹⁸ Palautteen perusteella P4C-toiminta paransi sekä oppilaiden keskinäisiä että opettajien ja oppilaiden välisiä suhteita. Oppilaat itse arvioivat keskinäisten väliensä parantuneen, sillä he oppivat tuntemaan toisiaan entistä paremmin.¹⁹

Tuoreessa erityisesti non-kognitiivisten taitojen kehitystä tarkastelleessa englantilaisessa seurantatutkimuksessa vahvistettiin, että P4C kehittää sosiaalisia- ja kommunikaatiotaitoja, kuten empaattisuutta, ryhmätyötaitoja ja resilienssiä.

¹⁴ Gorard, Siddiqui & See 2017, 5.

¹⁵ Pihlgren 2008, 92, 231.

¹⁶ Pihlgren 2008, 231.

¹⁷ Pihlgren 2008, 234.

¹⁸ Gorard, Siddiqui & See 2015, 3–4, 32.

¹⁹ Gorard, Siddiqui & See 2015, 27, 29.

Lapset raportoivat yleisesti pitävänsä työtavasta. Eniten menetelmästä hyötyivät lapset, jotka tulivat haastavista taustoista.²⁰ Kyseisissä englantilaisissa tutkimuksissa kognitiivisten taitojen kehitys oli kuitenkin vertaisryhmään verrattuna huomattavampaa kuin non-kognitiivisten taitojen kehitys.

2.3 Filosofiaryhmätoiminta Suomessa

Filosofiaryhmissä ihmisillä on mahdollisuus pohdiskella filosofisia kysymyksiä yhdessä. Vuosien 2015–2017 aikana toimintaa on ollut Suomessa tarjolla niin lapsille, aikuisille kuin senioreillekin. Lapsille suunnattuja filosofisia tutkailuhetkiä on järjestetty esimerkiksi useissa kouluissa, koulujen erillisissä iltapäiväkerhoissa, päiväkodeissa, museoissa sekä kirjastoissa. Aikuisille suunnattuja filosofiaryhmiä on kokoontunut tekemäni selvitystyön perusteella ainakin Helsingissä, Oulussa, Joensuussa, Kuopiossa, Turussa, Heinävedellä ja Tampereella. Aikuisikäisille suunnattua dialogista filosofointia järjestävät esimerkiksi filosofian parissa toimivat aktiivit, työväenopistot ja oppilaitokset. Heinävedellä on tarjottu kurssimuotoisia tapahtumia Valamon luostarissa. Käytössä on P4C:n ja P4wC:n lisäksi ainakin Sokraattisen keskustelun -menetelmä, johon voi perehtyä Kriittisen korkeakoulun koulutusohjelmassa.

Panostaminen filosofisen ryhmätoiminnan kehittämiseen ja tarjontaan etenkin lapsille ja ikäikäisille on lisääntynyt lähivuosina, sillä vuonna 2014 perustettiin lasten filosofia kahvilatoimintaa tarjoava yritys Leluteekki. Lisäksi muun muassa filosofiatyöpajoja ja -ryhmätoimintaa tarjoava Ajatusringi-toimintani käynnistyi²¹. Vuonna 2015 perustettiin Filo – Filosofiaa lapsille, nuorille ja yhteisöille - yhdistys²², jonka toiminnassa olen mukana. Vuosina 2015–2016 Helsingissä oli käynnissä Taiteiden keskusliiton Taiken tukema hanke, jossa filosofian opettaja Emilia Lehtinen ohjasi päiväkotikäisille lapsille filosofointia. Tällä hetkellä pastori, yrittäjä, Antti Kylliäinen edistää päiväkodeissa ja työyhteisöissä erityisesti hyveisiin kannustavaa toimintaa muiden Hyveet elämässä -hankkeessa toimivien ihmisten kanssa.²³ Myös Työterveyslaitoksella on pohdittu ryhmämuotoisen filosofisen keskustelun mahdollisuuksia työhyvinvoinnin tukemisessa. Työterveyslaitoksen julkaiseman teoksen mukaan kyseiset mahdollisuudet tarkentuvat menetelmän edellytyksiin käyttäen yhtenäistä,

²⁰ Gorard, Siddiqui & See 2017, 6.

²¹ Leluteekin www-sivusto. Viitattu 15.1.2017; Ajatusringin www-sivusto. Viitattu 15.1.2017.

²² Filo ry:n www-sivusto. Viitattu 15.1.2017.

²³ Hyveet elämässä -hankkeen www-sivusto. Viitattu 15.1.2017; Hyveet työssä -hankkeen www-sivusto. Viitattu 26.2.2017.

jäsentynyttä keskustelua ongelmatilanteiden ratkaisemiseen, palautumisena työprosesseista ja työyhteisön jäsenten itsetuntemuksen lisääjänä.²⁴

Erityisesti senioreille suunnattua filosofiatoimintaa on järjestetty vuodesta 2014 alkaen Helsingissä HelsinkiMission palvelutalossa, Kuuselakeskuksessa Tampereella sekä vuodesta 2015 alkaen Hyvinkäällä järjestökeskus Onnensillassa osana Hyvinkään – Nurmijärven senioriopettajat ry:n tapahtumatarjontaa. Yhdistyksen sihteerin Marja-Leena Kurikon mukaan Hyvinkäällä Julia Hietakankaan vapaaehtoistyönä luotsaama filosofiakahvilatoiminta on tarjonnut senioriopettajille mahdollisuuksia pohdiskella muun muassa globaaleihin ongelmiin, parisuhteeseen ja toivon liittyviä teemoja²⁵. Kuuselakeskuksessa toimintaa järjestävä luovan toiminnan ohjaaja Pia Rehn kertoi, että heillä idea ryhmään lähti liikkeelle puhtaasti tarpeesta, sillä asiakkaat kaipasivat selkeästi paikkaa ja ryhmää, jossa he voisivat keskustella ja kohdata toisiaan.²⁶ Vuonna 2016 filosofointia järjestettiin senioreille lisäksi Lahdessa, jolloin ohjasin HelsinkiMissiossa aloittamaani Ajatusrinki-toimintaa Harjulan Setlementti ry:ssä.

2.3.1 Ajatusrinki

Ajatusrinki-toiminta on taidelähtöistä filosofointia. Ajatusringeissä keskustellaan aiheista, joihin osallistujat päätyvät yleensä taidevirikkeen herättämien assosiaatioiden kautta. Filosofisen kysymyksen muodostamisprosessi alkaa teoksen synnyttämien assosiaatioiden kiteyttämisestä käsitteiksi ja käsitteiden muotoilemisesta kysymyksiksi. Prosessi perustuu P4C-menetelmään. Yhdistän taidetta filosofointiin muun muassa siksi, että P4C-ohjaajakoulutuksessa Lontoossa hyödynnettiin paljon taidetta, olen aikaisemmalta koulutukseltani Taiteen maisteri ja taiteellinen työskentely kuuluu tiiviisti elämäni. Ajatusringin tavoitteita ovat ajattelun ja argumentoinnin kehittäminen sekä rakentava ja positiivinen vuorovaikutus muiden kanssa. Paitsi filosofoinnin, myös taiteen ja taidelähtöisten menetelmien on todettu edistävän ihmisten hyvinvointia.²⁷

Olen ohjannut Ajatusrinkiä senioreille Uudellamaalla ja Päijät-Hämeessä. Tutkielmaani kuuluvaa selvitystä tehdessäni ryhmä oli kokoontunut Uudellamaalla loma-aikoja lukuun ottamatta 1,5 vuotta lähes viikoittain. Päijät-Hämeessä järjestetyt ryhmät kokoontuivat kerran viikossa muutaman viikon ajan vuonna 2016. Senioriryhmissä oli kerrallaan enimmillään kuusi vakiosallistujaa.

²⁴ Houni 2013, 274.

²⁵ Kurikko: sähköpostiviesti. 12.2.2016.

²⁶ Rehn: sähköpostiviestit. 15–19.2.2016.

²⁷ Liikanen 2003, 45–48; Kimmo 2013, 141–142.

3 Tutkimuksen toteutus

3.1 Tutkimustehtävä ja -kysymykset

Tutkielmassani kartoitan laadullisin tutkimusmenetelmin puolistrukturoidun kyselylomakkeen avulla, mikä on taidelähtöisen filosofiatoiminnan anti siihen osallistuneille senioreille sekä millaiset filosofiset ja teologiset kysymykset heitä erityisesti askarruttavat. Tulosten perusteella tavoitteenani on selvittää, raportoivatko seniorit filosofisen ryhmätoiminnan tuovan hyötyjä, joissa on havaittavissa yhtäläisyyksiä niihin aikaisempiin tutkimuksiin nähden, jotka kartoittavat osiossa 2.2 kuvatun Filosofiaa lapsille -menetelmän hyödyllisyyttä.

3.2 Tutkimusaineisto, tutkimusaineiston keruu ja tutkimusmenetelmä

Koska senioreiden parissa tehty vastaava tutkimus on tietojeni mukaan erittäin vähäistä tai sitä ei ole, lähestyn aihetta lasten filosofiatoimintaa kartoittavien tutkimustulosten kautta. Filosofiaa lapsille -menetelmään liittyvien teorioiden ja tutkimusten ottaminen lähtökohdaksi aineiston analyttisessä arvioinnissa on perusteltua siitäkkin syystä, että senioreille ohjaamani taidelähtöinen filosofointi pohjautuu lasten ryhmätoiminnassa hyödynnettävään P4C-menetelmään.

Oma tutkimusaineistoni koostuu kyselylomakkeiden vastauksista ja suullisesti tekemieni haastatteluiden kirjallisesta materiaalista. Keräsin aineiston vuosien 2015 ja 2016 aikana Uudellamaalla ja Päijät-Hämeessä kolmessa eri senioreille tarkoitettussa Ajatusrinki-filosofointiryhmässä. Vastausmahdollisuus annettiin kaikille ryhmiin aktiivisesti osallistuneille senioreille. Valitsin tutkia itse ohjaamiini ryhmiin osallistuneita henkilöitä, koska heidät oli ajankäytöllisesti helpoin tavoittaa ja kandidaatintutkielman suppeuteen nähden katsoin valinnan perustelluksi. Olin myös utelias tietämään, miten Ajatusrinki palveli siihen osallistuneita.

Kyselylomakkeen täytti ja palautti kuusi iältään 61–93 -vuotiasta henkilöä. Yksi lomakkeista palautui vaillinaisena. Vaillinaisen lomakkeen palauttanut henkilö oli vastannut vain kahteen kaikista kiinnostavimpia filosofisia aiheita kartoittavaan kysymykseen ja jättänyt muut kohdat tyhjiksi. Hänen vastauksensa olen huomionut siltä osin, kun hän oli täyttänyt lomakkeen.

Tutkimustani varten valitsin puolistrukturoidun kyselylomakkeen aineistonkeruumenetelmäksi lähinnä ajankäytöllisistä syistä. Kyselymenetelmä onkin todettu tehokkaaksi siksi, että se säästää tutkijan vaivannäköä. Toisaalta

hyvän lomakkeen laatiminen vie aikaa ja vaatii tutkijalta tietoa ja taitoa.²⁸

Strukturoitu lomake tarkoittaa lomaketta, jolla tavoitellaan vastauksia tarkoin rajattuihin kysymyksiin tietyssä järjestyksessä.²⁹ Toteuttamassani puolistrukturoidussa lomakkeessa oli pääosin avoimia vastauskenttiä, joihin vastaaja sai kirjata näkemyksiään. Lomakkeen kaksi osiota saattoi täyttää haluamassaan järjestyksessä.

Kyselylomakkeen laatimisessa on tärkeää huomioida lomakkeen selkeys: kysymysten tulisi avautua täyttäjille mahdollisimman helposti ja samalla tavalla. Sanavalinnoilla on merkittävä vaikutus. Myös kysymysten määrä sekä järjestys ovat tärkeitä.³⁰ Kyselylomaketta laatiessani pyrin käyttämään yksinkertaista kieltä ja muodostamaan kysymykset ymmärrettäviksi. Valitsin myös suurehkon pistekoon, jotta tekstiä olisi helppo lukea. Avoimet kysymykset ryhmittelin teemoittain eri kategorioihin selvittääkseni osa-alueita, jotka olivat nousseet esille aikaisemmissa P4C-toiminnan hyötyjä raportoivissa tutkimuksissa. Näitä olivat oppiminen, vuorovaikutustaidot ja tunteiden hallinta. Avointen kysymysten etuna on muun muassa se, että ne sallivat vastaajien ilmaista itseään omin sanoin ja osoittaa, mikä on keskeistä tai tärkeää hänen ajattelussaan.³¹

Kerätäkseni aineiston, jaoin kyselylomakkeet ryhmän osallistujille kotona täytettäväksi. Vastausaikaa oli ryhmästä riippuen noin 1–3 viikkoa. Kyselylomakkeessa oli kaksi osaa. Ensimmäiseen osaan olin koonnut Uudellamaalla kokoontuneessa senioreiden filosofiaryhmässä käsiteltyjä kysymyksiä, jotka olivat toimineet keskustelunaiheina. Yhteensä lomakkeella kartoitettiin kolmeakymmentä kysymystä, jotka vastasivat siis kolmeakymmentä ryhmän tapaamiskertaa. Osallistujia pyydettiin valitsemaan aiheiden joukosta kolme itseään kiinnostavinta kysymystä ja numeroimaan ne yhdestä kolmeen ykkösen ollessa kaikista kiinnostavin keskustelunaihe. Osallistujia kehoitettiin lisäksi perustelemaan, miksi juuri kyseiset keskustelunaiheet kiinnostivat heitä eniten. Tutkimukseen osallistui henkilöitä kolmesta eri filosofintiryhmästä. Jotkut vastaajista olivat käsitelleet lomakkeen kysymyksiä aikaisemmin omassa ryhmässään, toiset taas eivät.

Kyselylomakkeen toinen osa koostui kymmenestä avoimesta kysymyksestä, joiden avulla halusin selvittää ensinnäkin, millaisia filosofisia ja teologisia

28 Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 195.

29 Tuomi & Sarajärvi 2006, 77.

30 Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 202–203.

31 Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 201.

kysymyksiä osallistujilla oli kyseisellä hetkellä ja sitä, olivatko kysymykset muuttuneet ikääntyessä. Toiseksi pyrin selvittämään, kokivatko seniorit ajattelunsa tai oppimisensa kehittyneen Ajatusringissä käymisen seurauksena ja toiminnan merkitystä vuorovaikutuksen kannalta. Edellämainittuja oppimiseen ja vuorovaikutukseen liittyviä seikkoja vertailen tässä tutkielmassa P4C-menetelmää kartoittaneeseen tutkimusaineistoon. Lopuksi halusin tietää, millainen merkitys taiteella oli osana toimintaa ja tarjosin osallistujille mahdollisuuden antaa vapaasti palautetta toiminnan vahvuuksista ja kehityskohteista. Taiteeseen liittyvät tulokset jätin pois kandidaatintutkielmastani, sillä päädyin tilankäytöllisistä syistä ottamaan tarkasteluun vain ne osiot, jotka olivat selkeästi verrattavissa osiossa 2.2 käsittelemiini P4C-tutkimuksiin.

Aineiston keruun aikana alkuperäiset aineistonkeruusuunnitelmani muuttuivat. Toteutin kahden osallistujan kanssa erityisjärjestelyn, sillä heillä ilmeni fyysisiä rajoitteita tutkimusajankohtana. Koska henkilökohtaisia avustajia ei ollut juuri tuolloin saatavilla, suoritin itse kysymysten esittelyn ja vastausten kirjaamisen haastateltavien kodeissa. Toinen haastateltavista oli kyennyt täyttämään lomakkeen kolmea kiinnostavinta kysymystä koskevan osion lähes valmiiksi, johon tein vastauksiin hänen pyynnöstään vain pieniä lisäyksiä. Lomakkeen toisen osan vastaukset kirjasin kokonaisuudessaan. Koska vastaajan kerronta oli polveilevaa ja hän innostui välillä tarinoimaan sukulaisistaan, tein vastauksiin kirjausvaiheessa rajausta ja tiivistystä. Toisen haastateltavan vastaukset olivat tiiviitä, joten ne dokumentoin kirjaamalla lähes sanasta sanaan. En katsonut kuitenkaan tarpeelliseksi kirjata täytesanoja, kuten ”niinku”. Varmistaakseni tallentamieni vastausten sisällön haastateltavieni näkökulmasta, luin molemmille henkilöille ennen seuraavaan kysymykseen siirtymistä, mitä olin kirjoittanut paperiin ja kysyin, olinko kirjannut asian sopivalla tavalla.

Osallistujien iän ja fyysiset rajoitteet huomioiden parempi vaihtoehto kyselylomakkeen käytölle olisi kenties alun perinkin ollut haastattelututkimus. Toisaalta lomakkeeseen pohjautuvan aineistonkeruun etu haastatteluun verrattuna on yleensä se, että haastattelijan läsnäolo ei voi vaikuttaa vastausten sisältöön.

3.3 Aineiston analyysi

Jotta aineiston havainnot voidaan erottaa tutkimuksen tuloksista, tarvitaan tutkimusmetodi.³² Tutkimusmetodina käytin laadullista tutkimusta ja

³² Alasuutari 2007, 82.

sisällönanalyysiä, joka tarkoittaa yksittäisestä yleiseen etenevää aineistolähtöistä analyysimuotoa.³³ Siinä olemassa olevaa teoriaa ja johtopäätöksiä verrataan koko ajan alkuperäisaineistoon uutta teoriaa muodostettaessa.³⁴ Selvittääkseni, millaiset filosofiset ja teologiset kysymykset senioreita erityisesti kiinnostavat, etenin aineiston käsittelyssä aineistolähtöisen sisällönanalyysin prosessia soveltaen Tuomen ja Sarajärven kuvailemalla tavalla³⁵: lähdin liikkeelle aineiston pelkistämisestä eli tiivistämisestä ja pilkkomisesta osiin. Etenin sitten aineiston ryhmittelyyn, jossa aineistossa ilmenevät alkuperäisilmaukset käydään läpi ja niiden joukosta etsitään samankaltaisuuksia ja/tai eroavaisuuksia kuvaavia käsitteitä. Samaan asiaan viittaavat sisällöt yhdistin luokaksi ja nimesin luokan sisältöä kuvaavalla käsitteellä. Viimeisessä vaiheessa etenin abstrahoinnissa eli käsitteellistämässä aineistossa ilmenneistä alkuperäisilmauksista teoreettisiin käsitteisiin, kategorioihin ja johtopäätöksiin. Selvittääkseni, millaisia hyötyjä toiminta tarjosi senioreille, etenin lähes vastaavasti, joskin luokitteluvaihe oli yksinkertaistempimpi. Löydöksiäni avaan osioissa 4 ja 5.

TAULUKKO 1. Esimerkki aineiston pelkistämisestä.

ALKUPERÄISILMAUS:	PELKISTETTY ILMAUS:	ALALUOKKA:
Koko elämän ihminen tavoittelee onnea. Ja onni tarkoittaa eri ihmisille eri asioita. Ja on tyytymätön jos ei tavoita sitä onnea ja pyrkii pois onnettomuuden tilasta onnen tilaan.	Ihminen tavoittelee onnea koko elämänsä ajan.	Onnellisuus ja sen tavoittelu
Uskoisin, että kuollessa ihminen miettii, onko ollut onnellinen ja se on elämän tarkoitus - onni.	Kuolemanhetkellä ihminen pohtii elettyä elämäänsä.	Kuoleman hetkeen liittyvät pohdiskelut

3.4 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys

Tutkimuksen luotettavuuden arvioiminen osana tutkimusta on tärkeää, sillä tulosten luotettavuus ja pätevyys vaihtelevat siitäkin huolimatta, että tutkimuksessa pyritään välttämään virheiden syntymistä. Empiirisessä tutkimuksessa puhutaan usein tutkimuksen validiteetista, jolla arvioidaan, mitaako tutkimus sitä, mitä sen on tarkoitus mitata. Esimerkiksi avointen kysymysten tuottaman aineiston haasteena voidaan yleisesti pitää sen sisällöllistä luotettavuutta. Tässä tutkimuksessa kerätyn aineiston osalta voidaan pitää tärkeänä esimerkiksi sen luotettavuustekijän arvioimista, ovatko vastaajat ymmärtäneet lomaketta täyttäessään, mitä heiltä on haluttu kysyä, vai ovatko he

³³ Tuomi & Sarajärvi 2006, 95–96.

³⁴ Tuomi & Sarajärvi 2006, 115.

³⁵ Tuomi & Sarajärvi 2006, 111–115.

kenties käsittäneet saman kysymykseen keskenään eri tavoilla.³⁶

Tutkimusaineiston vastausten perusteella vaikuttaa mielestäni siltä, että osallistujat olivat ymmärtäneet kysymykset keskenään samalla tavalla, koska vastaukset vastasivat sisällöllisesti pääosin hyvin annettuihin kysymyksiin.

Tutkimushetkellä vaikuttaneisiin häiriötekijöihin on myös syytä kiinnittää tulosten arvioinnissa huomiota³⁷. Koska osallistujat täyttivät lomakkeet omalla ajalla, vastaustilanteisiin vaikuttaneet mahdolliset häiriötekijät eivät ole tiedossani. Kaikkien osallistujien vastausten vertailun kannalta olisi ollut eduksi, että kyselyt olisi laadittu osallistujien kanssa samalla tavalla. Minun paikallaolollani on saattanut olla vaikutusta siihen, millaisia asioita kaksi haastattelemani osallistujaa toivat kyselylomakkeen kysymyksiin vastatessaan esille. Tutkimuksen luotettavuuden kannalta suulliset haastattelut olisi ollut hyvä nauhoittaa, jotta aineiston autenttisuus olisi ollut mahdollista tarkistaa ulkopuolisten taholta jälkikäteen. Alasuutarin mukaan dokumentoinnin tavat laadullisessa tutkimuksessa kuitenkin vaihtelevat tutkimuksesta toiseen ja olennaista tutkimuksen kannalta on se, että aineisto on rikkaudeltaan lähes ehtymätön verrattuna siihen, missä määrin sitä hyödynnetään – silloinkin, kun dokumentointi on suurpiirteisempää.³⁸ Tästä näkökulmasta keräämääni aineisto palvelee mielestäni tarkoitustaan hyvin.

Tuloksia arvioidessa on pidettävä mahdollisena, että Ajatusringin osallistujat raportoivat toiminnasta minulle myönteisemmin kuin he olisivat tehneet täysin ulkopuoliselle tutkijalle. Toisaalta myös päinvastainen tilanne on mahdollinen. Keräämässäni aineistossa tuotiin esille myös haastaviksi koettuja asioita. Voi olla, että tutulle ohjaajalle niistä oli helpompaa kertoa.

Tulosten luotettavuuden kannalta eri senioreiden vastausten vertailu kiinnostavimpien kysymysten osalta ei ole täysin ongelmaton, sillä vain jotkut vastaajista olivat käsitelleet lomakkeella kartoitettuja kysymyksiä aikaisemmin omassa ryhmässään. Keskustelu ryhmässä on saattanut vaikuttaa siihen, että jokin tietty kysymys on jäänyt mieleen keskusteluun osallistuneille erityisen kiinnostavana tai vastaavasti vähemmän kiinnostavana. Päätökseen kiinnostavimmista aiheista on siis osalla tutkimukseen osallistuneista saattanut liittyä vuorovaikutukseen liittyviä tekijöitä. Toisaalta omissa perusteluissaan seniorit keskittyivät henkilökohtaisempiin syihin ja analyysiin. Kartoitin

³⁶ Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 201, 232.

³⁷ Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 230–232.

³⁸ Alasuutari 2007, 85–86.

senioreita kiinnostavia kysymyksiä lisäksi lomakkeiston avoimissa kysymyskentissä. Näillä perusteilla selvityksen tulosta voidaan pitää mielestäni vastaajajoukon osalta kuitenkin melko luotettavana.

Tieteellisten käytäntöjen noudattaminen tukee tutkijaa paitsi tutkimuksen luotettavuuden varmistamisessa ja toimintamuotojen valitsemisessa, myös eettisesti pätevien ratkaisujen tekemisessä. Tällöin tutkija soveltaa hyvälle tieteelliselle tutkimukselle asetettuja kriteereitä ja eettisesti kestäviä tiedonhankinta-, tutkimus- ja arviointimenetelmiä. Lähtökohtana tulee olla ihmisarvon kunnioittaminen ja ihmisen itsemääräämisoikeus. Ihmisillä tulee olla mahdollisuus päättää, osallistuvatko he tutkimukseen vai eivät. On myös muun muassa otettava huomioon, millaisia riskejä heidän osallistumiseensa sisältyy.³⁹ Omaa kandidaatintutkielmaani tehdessäni kerroin osallistumisen olevan vapaaehtoista. En tuo tutkielmani aineistosta esille erityisen henkilökohtaisiksi tulkitsemiani lainauksia enkä paljasta henkilötietoja. Vastaajajoukon pienen koon vuoksi en lisännyt tekstiin lainkaan vastaajatunnisteita.

4 Tutkimuksen tulokset

4.1 Taidelähtöisen filosofiaryhmätoiminnan anti senioreiden kokemuksiin perustuen

Filosofointitoimintaan osallistuneiden senioreiden vastausten perusteella toiminnan hyödyt voi jaotella kolmeen luokkaan. Toiminta:

1. herättää ajatuksia ja uusia näkökulmia (ajattelutaidot),
2. mahdollistaa ajatusten jakamisen muiden kanssa (vuorovaikutustaidot) ja
3. tarjoaa mahdollisuuden omien ajatusten ja tunteiden työstämiselle (tunnetaidot).

Seniorit raportoivat vastauksissaan laajasti toiminnan merkityksestä itselleen ja kysymyksistä, jotka heitä askarruttavat. Yksittäisten vastausten pituus vaihteli osallistujien kesken melko paljon. Osalla vastaukset muodostuivat yhdestä virkkeestä muutamiin virkkeisiin, kun taas joillakin vastaukset saattoivat olla lähes sivun tai kahdenkin pituisia.

Taidelähtöinen Ajatusrinki-filosofiaryhmätoiminta oli kaikkien avoimiin kysymyksiin vastanneiden viiden vastaajan mukaan vaikuttanut heidän ajatteluunsa joko herättämällä uusia ajatuksia tai laittamalla ajatuksia liikkeelle. Yksi vastaajista kertoi: ”...kun on aikaa ajatella, on tietenkin herännyt

³⁹ Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 21–25.

kaikenlaisia kysymyksiä.” Toisen mukaan: ”Ajatuksia on lähtenyt liikkeelle... olen kova pohdiskelemaan muutenkin.” Ryhmässä käymisen seurauksena kolmas kertoi, että hänen ajatuksensa olivat muuttuneet: ”Ajattelen asioita eri kannalta kuin aikaisemmin.” ja ”Ajatusrinki on avannut uusia näkökulmia.” Neljäs kuvasi, että toiminnan yksi mukavin anti hänelle oli ”...kuunnella muiden näkökulmia, joita ei itse ole oivaltanut tai tullut ajatelleeksi.” Vastaajan pohtiessa, oliko hänen ajattelunsa tai oppimisensa kehittynyt ryhmässä käymisen seurauksena, hän totesi silti epäillen: ”Tässä iässä tuskin enää millään koulutuksella on suurta kehittävää vaikutusta. Kuitenkin osana kurssimuotoista opetusta, joka jatkuisi tiheämmin ja pitkään, se (Ajatusrinki) voisi nuoremalla iällä edistää ajattelun avartumista.” Viides kuvasi saaneensa itselle tärkeisiin kysymyksiin jonkin verran vastauksia.

Itselle tärkeisiin kysymyksiin selkeästi uusia näkökulmia ja vastauksia raportoi saaneensa kaksi vastaajaa viidestä. Heidän mukaansa vastauksia ja näkökulmia oli saatu ”Jonkin verran, aina jotakin” sekä ”Hyvin paljon”. Hyvin paljon uusia näkökulmia ja vastauksia saanut vastaaja kertoi pohtivansa iltaisin ryhmässä esille tulleita kysymyksiä. Hänelle Ajatusrinki oli ”Viikon odotetuin tunti.” Hän totesi myös ”...luulen, että nämä kysymykset herättää jotain uutta minussa. Elämä on arvoitus.” Yhtä monelle osallistujista ryhmä tarjosi paikan tutkailla ajatuksia ja jäsentää itselle tärkeitä kysymyksiä: ”En mä osaa mitään määrää sanoa, mutta kun on aikaa ajatella, on tietenkin herännyt kaikenlaisia kysymyksiä.” ja ”Kun samaa kysymystä käsitellään useista näkökulmista, ne voivat johtaa ristiriitaisiin päätelmiin. Jos näiden perusteella pitää tehdä ratkaisuja, on vain viileän neutraalisti tutkittavan asian hyvät ja huonot puolet. Ajatusringin tapainen käsittelytapa saattaisi auttaa tuloksiin pääsemisessä.” Yksi vastaaja raportoi, ettei ollut saanut uusia vastauksia tai näkökulmia, vaikka ajatuksia olikin lähtenyt liikkeelle. Hän totesi ettei ollut huomannut mitään mullistavaa: ”En mitään mullistavaa...”.

Kaikille osallistujille filosofiaryhmässä tärkeää oli vuorovaikutus muiden kanssa, johon sisältyivät toisten kuunteleminen ja yhdessä asioiden pohtiminen. Muiden näkökulmat kiinnostivat osallistujia yleisesti: ”Kiinnostavia ovat toisten näkökulmat.” Kiinnostavaksi koettiin myös se, että ihmiset suhtautuvat asioihin eri tavoilla: ”Musta siellä on ollut ihan mukava käydä. Huomaa vaan, miten eri tavalla ihmiset suhtautuu asioihin. Sillä tavalla on tullut esiin, mitä ei ole koskaan tullut ajatelleeksi aikaisemmin.” Eräs osallistuja kuvasi toiminnan aikana

ajatustensa ilmaisemisen muuttuneen kyseisessä ryhmässä helpommaksi: ”Olin aluksi ujo enkä puhunut, mutta vähitellen aloin ilmaista itseäni suullisesti ja huomasin, että tulin hyväksytyksi.”

Vastauksista ilmeni vuorovaikutuksen ja etenkin ryhmädynamiikan merkitys suhteessa toiminnan hyödyllisyyteen. Silloin, kun ryhmän jäsenten välisissä suhteissa tai henkilökemiassa raportoitiin haasteita, filosofointitoiminnan myönteinen anti ei ollut niin selkeästi havaittavissa kuin tapauksissa, joissa ryhmädynamiikassa ei raportoitu haasteita. Ryhmädynamiikassa koettu haasteellisuus häiritsi keskittymistä aiheen käsittelyyn ja vaikeutti omien ajatusten esilletuomista muiden aikana. Toisaalta esitettiin, että ”mukana olo on kasvunpaikka ilmaista itseäni, lupa olla jotain mieltä tai olla sanomatta...” Haasteitakin sisältäneessä vuorovaikutustilanteessa ryhmätoiminnan anniksi raportoitiin se, että ryhmässä oli mahdollisuus oppia tuntemaan omia naapureita. Tunteiden käsittelyssä ja vuorovaikutuksessa nähtiin lisäksi mahdollisuuksia harjaantua. Eräs vastaaja, joka oli kohdannut haastavia tunteita ryhmän aikana ja sen jälkeen raportoi: ”Miten kanavoin vihastumiseni? Vuorovaikutusta voi aina kehittää.”

4.2 Senioreille tärkeät filosofiset ja teologiset kysymykset

Senioreiden taidelähtöisissä Ajatusrinki-filosofiaryhmissä on käsitelty kysymyksiä, jotka koskettelevat hyvin erilaisia elämänalueita ja aiheita.

Taulukkoon numero 2 olen ryhmitellyt senioreita henkilökohtaisesti eniten kiinnostavat filosofiset aiheistot pääluokiksi, yläluokiksi ja alaluokiksi.

Luokitteluyksikkönä on aiheiden sisältö ja sisältökategoriana yleinen filosofia.

TAULUKKO 2. Kiinnostavimmiksi raportoidut sisältöalueet kategoriassa filosofiset kysymykset.

PÄÄLUOKKA:	YLÄLUOKKA:	ALALUOKKA:
Hyvä elämä	Vaikuttamismahdollisuudet omaan elämään ja omaan tulevaisuuteen	- Onnellisuus ja sen tavoittelu - Vaikeat tunteet ja niistä selviäminen - Kohtalo
	Yhteisö	- Yhteisössä ja yhteiskunnassa eläminen - Oikeudenmukaisuus
Yksilö ja olemassaolo	Ihminen	- Ihmisarvo - Pohdinnot ihmisen kyvystä muuttua
	Kuolema	- Kuoleman hetkeen liittyvät pohdiskelut - Kuolemaan liittyvät tunteet
Totuus	Totuuden etsintä	- Pohdinnot erilaisista totuusikäityksistä

Kaikkein mielenkiintoisimpina aiemmin ryhmässä käsiteltynä kysymyksinä selvitykseen osallistuneet pitivät niitä, jotka koskettivat omaan elämään ja tulevaisuuteen vaikuttamisen mahdollisuuksia, totuutta sekä vaikeita tunteita tai kokemuksia, ja niistä selviämistä. Todella kiinnostaviksi aiheiksi mainittiin lisäksi ihmisten yhteisöön sekä onnellisuuteen ja sen tavoitteluun liittyvät kysymykset.

Vaikutusmahdollisuudet omaan elämään ja tulevaisuuteen sekä kuolema olivat teemoja, jotka mietityttivät yksilötasolla erityisen paljon ikäihmisiä yleisesti. Kuolema esiintyi useita kertoja avoimien kysymysten vastauksissa. Muita avoimissa kentissä erityisen kiinnostaviksi nostettuja filosofisia teemoja olivat ihminen, oikeudenmukaisuus ja ihmisten yhteisö, vaikeat tunteet ja usko.

Ajatusringissä on käsitelty myös uskonnonfilosofisia kysymyksiä. Virallisesti toiminta on uskonnollisesti sitoutumatonta, mutta osallistujien omat katsomukset ja uskonnollisiin opinkappaleisiin liittyvät perustelut tulevat toisinaan esille keskusteluissa. Taulukkoon numero 3 olen ryhmitellyt senioreita henkilökohtaisesti eniten kiinnostavat teologiset ja uskonnonfilosofiset aiheistot pääluokiksi, yläluokiksi ja alaluokiksi. Luokitteluyksikkönä on aiheiden sisältö ja sisältökategoriana uskonnolliset aiheet.

TAULUKKO 3. Kiinnostavimmiksi raportoidut sisältöalueet kategoriassa teologiset ja uskonnonfilosofiset kysymykset.

PÄÄLUOKKA	YLÄLUOKKA	ALALUOKKA
Jumala	Jumalan olemassaolo	- Pohdinnot Jumalan olemassaolosta
	Jumalan olemus	- Jumalan huolenpito - Jumalan johdatus - Jumalan rakkaus
Henkilökohtainen usko	Pelastuskysymykset	- Kristillinen oppi pelastuksesta - Henkilökohtainen näkemys kristillisestä pelastusopista
	Uskon sisällölliset kysymykset	- Lapsena opitun kyseenalaistaminen - Oman uskon ja näkökulmien etsintä

Erityisesti teologisista teemoista kysyttäessä ja raportoitaessa ilmeni, että vastaajia mietityttivät Jumalan olemassaoloon ja Jumalan olemukseen liittyvät uskonnonfilosofiset aiheet sekä henkilökohtaiseen uskoon ja pelastukseen kytkeytyvät teemat. Teologisista aiheista vastaajia mietityttivät lisäksi Jumalan huolenpitoon liittyvät teemat, jotka kytkeytyivät esimerkiksi ajatukseen Jumalan johdatuksesta ja kysymyksiin: Rakastaako Jumala, tuntee Jumala ihmisen ja vastaako Jumala ihmiselle.

Eräs vastaajista kuvaili, että vanhana tulee ajatelleeksi enemmän kuin nuorempana. Aikaisemmin hänellä oli oman kertomansa mukaan lapsen usko ja vaikkei hän nykyisessä elämänvaiheessaan oikeastaan epäilekään, hänelle oli ikääntyessä ilmaantunut kysymyksiä, joihin hän haluaisi vastauksen. Hän raportoi kaipaavansa rauhallista keskustelua ja ilmaisi ettei halua saarnaamista, jonka oli kokenut lapsuudessaan usein tuomitseväksi. Toinen vastaajista pohti kysymystä Jumalan olemassaolosta ja viittasi hänkin käsitteeseen lapsen usko. Koska hänen ikänsä oli hänen omien sanojensa mukaan jo niin korkea, hän ajatteli, että nyt olisi syytä saada tietää vastaus kysymykseen: ”Onko Jumala olemassa?”. Hänen mukaansa lapsen uskosta eroon pääseminen olisi edellytys sille, että hän voisi muodostaa asiasta oman mielipiteensä.

Kristinuskon opilliset kysymykset, kuten armon ja tekojen välinen suhde ihmisen pelastuksessa ja lunastusoppi olivat teemoja, jotka mietityttivät erästä vastaajaa. Hän pohti esimerkiksi: ”En ole vielä kukaan ymmärtänyt Uuden Testamentin lunastusteoriaa eli että Jumala uhraisi oman poikansa, jotta me saisimme elää.” Toiselle vastaajalle aiheutti kysymyksiä muiden ihmisten vakaumus: ”Mietin, miksi monelle ei kelpaa yksinkertainen evankeliumi...” Vaikka kyseinen vastaajakin raportoi vastausta vailla olevia teologisia kysymyksiä, hänen mielestään iän mukana miksi-kysymykset olivat vähentyneet ja muuttuneet odottamiseksi. Hän kuvaili: ”Ikä tuo perspektiiviä nähdä asioita pitemmällä aikavälillä. Löytyy merkityksiä/ tarkoituksia, tai luottamus lisääntyy. Kysymykset vähenee/muuttuu odottamiseksi...suostumiseksi, joten kysymyksetkin muuttuu.”

5 Johtopäätökset

Tutkielmani tarkoitus on ollut selvittää, millainen merkitys P4C-menetelmään perustuvalla taidelähtöisellä filosofoinnilla on ollut toimintaan osallistuneille senioreille ja vertailla kokemuksia useissa tutkimuksissa todennettuihin lasten P4C-filosofoinnin hyötyihin. Lisäksi tarkoitukseni on ollut kartoittaa, millaiset filosofiset ja teologiset kysymykset mietityttävät senioreita erityisesti.

Senioreiden raportoimissa filosofointitoiminnan hyödyissä on havaittavissa yhtäläisyyksiä aiemmin lasten P4C-filosofoinnissa osoitettuihin kognitiivisiin ja non-kognitiivisiin hyötyihin nähden. Hyödyt liittyvät ajatteluprosesseihin,

vuorovaikutustaitoihin ja tunteiden käsittelyyn.⁴⁰ Tekemäni selvityksen ja aikaisempien tutkimustulosten perusteella filosofointi yhdessä muiden kanssa voi edistää ihmisen kognitiivista ja non-kognitiivista hyvinvointia iästä riippumatta.

Lapsilla tehdyissä tutkimuksissa ajattelutaitojen kehittyminen pystyttiin toteamaan esimerkiksi matemaattisten ja kielellisten taitojen kehittymisenä verrokkiryhmää nopeammin⁴¹. Kandidaatintyöhöni liittyvään selvitykseen osallistuneet seniorit raportoivat, että toiminta oli vaikuttanut heidän ajatteluunsa. Moni kertoi saaneensa uusia näkökulmia. Tästä voidaan päätellä, että seniorit oppivat ryhmässä uudenlaisia tapoja ajatella vähintäänkin joistakin ryhmässä käsitellyistä asioista.

P4C-toimintaan säännöllisesti osallistuneiden lasten itsevarmuus puhetilanteissa ja kyky kuunnella muita vahvistuivat.⁴² Myös jotkut seniorit kokivat, että toiminnalla on edellytyksiä tukea itseilmaisua toisten seurassa. Palautteen perusteella ryhmän tulee kuitenkin tarjota ilmaisuun turvalliset puitteet. Konfliktitilanteet ihmisten välillä häiritsevät ajatustenvaihtoa. Lasten osallistuminen P4C-toimintaan paransi heidän kykyään ratkoa konfliktitilanteita ja paransi heidän suhteitaan muihin lapsiin ja opettajiin nähden.⁴³ Oppilaiden mukaan keskinäiset välit paranivat, koska he oppivat tuntemaan toisiaan paremmin.⁴⁴ Senioreiden vastauksista ei voi johtaa vastaavaa tulosta, mutta palautteen mukaan toiminta oli mahdollistanut tutustumisen lähellä asuviin ihmisiin. Tutustuminen toisten ajatuksiin syvemmin ja erilaisten, eriävienkin, näkemysten tarkastelu jäsennellysti voisi varmasti senioreillakin vahvistaa konfliktinhallintataitoja ja tukea ihmissuhteiden myönteistä kehitystä. Tunteidenhallinnan harjoittelulle ryhmä antoikin palautteen mukaan puitteet.

Yhdessä pohdiskelu P4C-menetelmän kautta koettiin myönteisenä sekä senioreilta että aiemmin lapsilta saadun palautteen perusteella.⁴⁵ Senioreilla toimintaan osallistuminen oli vapaaehtoista, joten selvitykseeni osallistuneiden henkilöiden myönteinen suhtautuminen filosofointitoimintaan oli odotettavissa. Lasten parissa tehty havainto on tältä osin vahvempi peruste, jolla voidaan arvioida toiminnan mieluisana kokemista myös sellaisissa tapauksissa, joissa filosofointi kuuluu osaksi koulun tai organisaation ohjelmaa olematta osallistujille

⁴⁰ Pihlgren 2008, 234; Gorard, Siddiqui & See 2015, 3–4, 32; Gorard, Siddiqui & See 2017, 5–8.

⁴¹ Gorard, Siddiqui & See 2015, 3–4, 32.

⁴² Gorard, Siddiqui & See 2015, 3–4, 32.

⁴³ Gorard, Siddiqui & See 2015, 27, 29; Gorard, Siddiqui & See 2017, 30–31.

⁴⁴ Gorard, Siddiqui & See 2015, 29.

⁴⁵ Gorard, Siddiqui & See 2017, 6.

täysin vapaaehtoista. Lasten parissa tehtyä tutkimustulosta ei voi kuitenkaan automaattisesti yleistää koskemaan muita ikäluokkia.

Filosofisen ryhmätoiminnan erityisenä piirteenä on itselle tärkeiden kysymysten käsittelymahdollisuus yhdessä toisten kanssa ja kysymyksiin vastausten etsiminen. Erityisen tärkeitä aiheita, joita selvitykseen osallistuneet seniorit pohtivat, olivat hyvään elämään, yksilöön ja olemassaoloon sekä totuuteen liittyvät kysymykset. Teologisista ja uskonnonfilosofisista aiheista kiinnostavimmat käsittelivät Jumalaa ja henkilökohtaista uskoa.

Selvityksen otanta oli pieni, mutta keräämäni aineiston perusteella seniorit hyötyvät filosofointitoiminnasta. Koska P4C-toiminta mahdollistaa tutustumisen syvällisesti yhteisön muihin ihmisiin ja heidän ajatteluunsa, se voi varmasti myös omalta osaltaan auttaa ehkäisemään yksinäisyyttä, synnyttää uusia ihmissuhteita ja tuoda hyvinvointia tarjoamalla areenan ajatusten vaihtoon ja sosiaaliseen aktivoitumiseen.

Kandidaatintutkielmani toimii käsittääkseni ainakin Suomessa avauksena uuteen tutkimusalueeseen. P4C-toiminnan jatkotutkimus eri senioriryhmissä ja eri tutkijoiden taholta olisi eduksi, jotta havaitsemiani hyötyjä voitaisiin vertailla. Suuremmat osallistujaotannot lisäisivät tulosten luotettavuutta. Seniori-ikäisille tärkeiden kysymysten selvittäminen laajemmin voisi tarjota erilaisille toimijoille tietoa ja sitä kautta yhä parempia edellytyksiä kehittää tutkimuksissa esille tulevien ja kohderyhmää kiinnostavien erityiskysymysten käsittelyyn soveltuvia tuki- ja virkistysmuotoja. Tieto senioreille tärkeistä filosofisista ja teologisista kysymyksistä saattaisi kenties myös vahvistaa senioreiden ja muun muassa heidän parissaan työskentelevien hoiva- ja sosiaalialan ammattilaisten vuorovaikutusta suuntaamalla keskustelunaiheita senioreille merkityksellisiin teemoihin. Ajattelua ja sosiaalista vuorovaikutusta aktivoivien filosofiaryhmien soveltuvuutta yhtenä muistisairauksien ennaltaehkäisyn tukimuotona tai sen hyötyjä muistisairauksien varhaisessa hoidossa voitaisiin myös kartoittaa.

Ikäihmisten raportoimien hyötyjen ja aikaisemman tutkimustiedon valossa filosofointitoiminnan laajentamiselle on mielestäni jo tällä hetkellä perusteita. P4C-filosofoinnilla voisi olla myönteisiä vaikutuksia yhä useampien senioreiden elämässä, mikäli toiminta tavoittaisi heitä eri puolilla Suomea esimerkiksi sairaaloissa, palvelu- ja senioritaloissa sekä erilaisten yhdistysten järjestämänä tai tukemana toimintamuotona.

Lähde- ja kirjallisuusluettelo

Verkkolähteet

- Ajatusringin www-sivusto: <http://www.ajatusrinki.fi/>. Viitattu 15.1.2017.
Filosofiaa lapsille, nuorille ja yhteisöille ry:n www-sivusto: <http://www.filory.fi/>. Viitattu 15.1.2017.
Hyveet elämässä -www-sivusto: <http://www.hyveetelamassa.fi/>. Viitattu 28.2.2017.
Hyveet työssä -www-sivusto: <http://www.hyveettyossa.fi/>. Viitattu 28.2.2017.
Leluteekin www-sivusto: <http://www.leluteekki.fi/>. Viitattu 15.1.2017.

Lähteet

Vastaukset kyselytutkimukseen, 6 kpl. Tekijän hallussa, Lahti.

Kirjallisuus

- Alasuutari, Pertti
2007 Laadullinen tutkimus. Tampere: Vastapaino.
- Cottingham, John
2014 Philosophy of Religion. Towards a more Humane Approach. New York: Cambridge University Press.
- Gorard, Stephen & Siddiqui, Nadia & See Beng, Huat
2015 Philosophy for Children. Evaluation report and Executive summary July 2015. – Education Endowment Foundation.
<https://educationendowmentfoundation.org.uk/our-work/projects/philosophy-for-children>. Viitattu 24.2.2017.
- Gorard, Stephen & Siddiqui, Nadia & See Beng, Huat
2017 Non-cognitive impacts of Philosophy for Children. – Nuffield Foundation. <http://www.nuffieldfoundation.org/non-cognitive-impacts-philosophy-children>. Viitattu 24.2.2017.
- Gregory, Maughn
2010 Filosofiaa lapsille & nuorille. Tampere: Niin & Näin.
- Hirsjärvi, Sirkka & Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula
2009 Tutki ja kirjoita. Hämeenlinna: Tammi.
- Houni, Pia
2013 Sokraattinen dialogi työhyvinvoinnin tukena. – Taiteilijan työ. Taiteilijan hyvinvointi taidetyön muutoksessa. Toim. P. Houni et al. Helsinki: Työterveyslaitos. 268–273.
www.forumartis.fi/tervetaitelija/PDF/Houni,%20Ansio_Taiteilijan%20tyo%202013.pdf. Viitattu 2.3.2017.

- Juuso, Hannu
2007 Child, Philosophy and Education. Discussing the intellectual sources of Philosophy for Children. Oulu. Diss. Oulu.
- Kimmo, Päivi
2013 Taidelähtöinen dialoginen oppimisprosessi – Taidetuokioilla päiväkodin vuorovaikutusta ja hyvinvointia edistämässä. Käyttätymistieteellisen tiedekunnan pro gradu -tutkielma. Helsinki.
<https://helda.helsinki.fi/handle/10138/40947>. Viitattu 3.3.2017.
- Kurikko, Marja-Liisa
2016 Tiedustelu senioreiden filosofiakahvilasta. – Yksityinen sähköpostiviesti Elise Liikalalle 12.2.
- Liikanen, Hanna-Liisa
2003 Taide kohtaa elämän. Arts in Hospital -hanke ja kulttuuritoiminta itäsuomalaisen hoitoyksikköjen arjessa ja juhlassa. Keuruu: Suomen mielenterveysseura, SMS-Julkaisut Oy.
- Ludlow, Morwenna
2009 The Early Church. I.B. Tauris & Co. Ltd.
- Luodeslampi, Juha & Nevalainen, Sari
2005 Teologisointi lasten kanssa. – Uskonnonopetus uudella vuosituohannella. Toim. Kallioniemi, Arto & Luodeslampi, Juha. Helsinki: Kirjapaja.
- Nelson, Leonard
1922 Die sokratische Methode. Vortrag, gehalten am 11. Dezember 1922 in der Pädagogischen Gesellschaft in Göttingen.
http://www.allerart.de/walkemuehle/sokratische_methode/Die_sokratische_Methode-Leonard_Nelson_1922.pdf. Viitattu 21.2.2017.
- Pihlgren, Ann S.
2008 Socrates in the Classroom. Rationales and Effects of Philosophizing with Children. Stockholm: Stockholm University.
<https://www.paideia.org/wp-content/uploads/2011/04/Ann-Pihlgren-Dissertation.pdf>. Viitattu 3.3.2017.
- Rehn, Pia
2016 Tiedustelu senioreiden filosofiakahvilasta. – Yksityinen sähköpostiviestintä Elise Liikalan kanssa 15–19.2.
- Taliaferro, Charles
2013 Philosophy of Religion. – Stanford University.
<https://plato.stanford.edu/entries/philosophy-religion/>. Viitattu 23.1.2017.
- Tomperi, Tuukka & Juuso, Hannu
2014 (Lasten) pedagoginen filosofia – kasvatuksen historiallinen mahdollisuus. – Niin&Näin 1/2014. 95–105.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli
2006 Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Jyväskylä: Tammi.

Woodruff, Paul
2014 Plato's Shorter Ethical Works. – Stanford University.
<https://plato.stanford.edu/entries/plato-ethics-shorter/#2>. Viitattu
23.1.2017.

Liite 1. Senioreille jaettu kyselylomakkeisto

OSALLISTUJAKYSELY – SENIOREIDEN AJATUSRINKI

Tässä kyselyssä selvitän osana teologian kandidaatin tutkielmaani taidelähtöisen filosofiatoiminnan antia niille osallistujille, jotka ovat käyneet säännöllisesti Ajatusrinki-ryhmässä. Vastaaminen on vapaaehtoista. Suoritan teologian opintojani Helsingin yliopistossa.

Vastauksia tullaan analysoimaan kirjallisessa työssä ja niitä voidaan käsitellä myös muissa paperisissa julkaisuissa sekä internetissä. Tähän kyselyyn ei merkitä nimeä. Kenenkään vastaajan nimitietoja ei siis tulla yhdistämään julkaisuissa vastauksiin.

Olen kiinnostunut juuri sinun näkemyksistäsi. Toivon, että vastaat kysymyksiin omin sanoin. Voit jatkaa vastaamista tarvittaessa kääntöpuolelle tai lisäarkille. Merkitse silloin kysymyksen numero tekstin alkuun.

Lämpimät kiitokset!

Mikäli sinulle tulee kysyttävää tähän kyselyyn liittyen, voit soittaa minulle. Elise Liikala: puhelinnumero tässä kohtaa alkuperäisissä lomakkeissa

Ikäsi _____

1. Millaisia filosofisia kysymyksiä sinulla on mahdollisesti mielessäsi tällä hetkellä?
(Eli millaiset suuret kysymykset sinua mietityttävät?)

2. Millaisia teologisia (Jumalaan tai korkeampaan voimaan) liittyviä kysymyksiä sinulla on mahdollisesti mielessäsi tällä hetkellä?

3. Ovatko filosofiset ja/tai teologiset kysymykset mielestäsi muuttuneet ikääntyessäsi ja jos ovat, millä tavalla?

4. Missä määrin koet saaneesi itsellesi tärkeisiin kysymyksiin uusia näkökulmia ja vastauksia Ajatusringissä?

5. Millä tavalla ja missä määrin ajattelusi tai oppimisesi on mielestäsi kehittynyt Ajatusringissä käymisen seurauksena?

6. Onko Ajatusrinki edistänyt vuorovaikutustasi muiden ihmisten kanssa ja jos on, millä tavalla? (Koetko itsesi esimerkiksi itsevarmemmaksi tai onko sinun helpompi kertoa omista ajatuksistasi muille tai vastaavasti kuunnella muiden ajatuksia?)

7. Oletko jatkanut keskustelua Ajatusringissä syntyneiden aiheiden pohjalta ryhmätapaamisten ulkopuolella esimerkiksi palvelutalon muiden asukkaiden, perheen tai ystävien kanssa? Jos olet, kertoisitko esimerkin, missä tilanteessa/tilanteissa.

8. Millainen merkitys taideteosten käytöllä on ollut sinulle osana filosofisten kysymysten muodostamista? (esimerkiksi musiikin kuuntelulla, kuvien tai videoiden katselemisella, kirjallisuuden lukemisella)

9. Millainen merkitys taiteen tekemisellä (piirtämisellä) on ollut sinulle?

10. Mikä on ollut sinusta mukavinta Ajatusringissä? Entä, mitä muuttaisit Ajatusringin toiminnassa?

KIITOS!

Hei!

Ohessa ovat kaikki Ajatusringissä tähän mennessä yhteisiksi keskustelunaiheiksi valitut kysymykset.

Ympyröi niiden kolmen kysymyksen numero, jotka tuntuvat sinusta kiinnostavimmilta aiheilta juuri tällä hetkellä.

Valitse sitten ympyröimistäsi kysymyksistä sinun mielestäsi kaikista kiinnostavin, toiseksi kiinnostavin ja kolmanneksi kiinnostavin aihe.

Ole hyvä ja kirjoita lopuksi erillisille papereille omin sanoin, miksi nämä kolme kysymystä ovat mielestäsi kiinnostavimmat.

Muistathan tuoda paperin mukana seuraavalle kerralle. Suurkiitos!

1. Voiko pelkoon tottua?
2. Mistä eläimen ja ihmisen välinen yhteys muodostuu?
3. Voiko kohtaloon vaikuttaa?
4. Mikä on hyvä tunne?
5. Mitä jännittyneisyys on?
6. Mitä tai mikä on mielen aaltoliikkeiden vaikutus?
7. Saako ihmisiä tai kansoja syrjiä?
8. Onko ilmaisunvapautta? Saako kuka tahansa ilmaista, mitä haluaa?
9. Onko meren kolhimalla simpukalla ja ihmiselämän kolhuilla yhteyttä toisiinsa?
10. Voiko asioita aavistaa ennalta?
11. Mikä onni on?

12. Voiko ihminen hioutua yhteisössä?
13. Onko eri kansoilla olemassa tyypillisiä luonteenpiirteitä?
14. Ohjaako äly vai vaisto eläimiä?
15. Mikä on pelon ja ahdistuksen ero?
16. Voiko kiireen pysäyttää?
17. Onko taikuutta olemassa?
18. Voiko ihminen aktiivisesti unohtaa?
19. Voiko elämän arvaamattomuutta hyväksyä?
20. Onko mielikuvituksella rajoja - voiko sitä mitata?
21. Saako ihminen poiketa määräyksistä?
22. Mitä kauneus on?
23. Voiko lämpö sulattaa jään?
24. Onko ihmisen pelättävä ulkopuolelta tulevaa uhkaa?
25. Mistä kynttilänvalon synnyttämä harras tunnelma syntyy?
26. Onko totuutta olemassa?
27. Miksi ihmisten vapautta pyritään rajoittamaan sortomielellä?
28. Miksi elämä on aaltoliikettä?
29. Miksi ilonpito on muuttunut (vai onko?)?
30. Onko kärsimättömyys synnynnäistä vai opittua?

Kirjoita tähän **kaikista kiinnostavimman** kysymyksen numero _____

Ole hyvä ja perustele valitsemasi kysymyksen kiinnostavuus juuri sinulle.

Kirjoita perustelut tähän alle ja jatka halutessasi paperin kääntöpuolelle.

Kirjoita tähän **toiseksi kiinnostavimman** kysymyksen numero _____

Ole hyvä ja perustele valitsemasi kysymyksen kiinnostavuus juuri sinulle.

Kirjoita perustelut tähän alle ja jatka halutessasi paperin kääntöpuolelle.

Kirjoita tähän **kolmanneksi kiinnostavimman** kysymyksen numero _____

Ole hyvä ja perustele valitsemasi kysymyksen kiinnostavuus juuri sinulle.

Kirjoita perustelut tähän alle ja jatka halutessasi paperin kääntöpuolelle.